

COĞRAFIYASI VƏ İQLİMİ

Müxtəlif topoqrafiya və iqlim xüsusiyyətlərinə malik ölkə

Coğrafiya

Sakit Okeanda ada ölkəsi

Yaponiya Asiya qitəsindən şərqə doğru uzaraq qövsvari şəkil yaradan Sakit Okeanda bir ada ölkəsidir. Ölkə Honşyu, Hokkaydo, Kyuşyu və Şikoku adlı (sahəsi azalan sıralanma ilə) 4 böyük adadan və çoxlu kiçik adalardan ibarətdir. Şərqdə Sakit Okeanın suları ilə, qərbdə isə onu Asiya qitəsindən ayıran Yapon dənizi və Şərqi Çin dənizi ilə əhatə olunub.

Coğrafi enlikdə təxminən Aralıq dənizi və Şimali Amerikada Los Anceles ilə eyni enlikdədir. Paris və London isə Hokkaido adasının şimal ucundan şimala doğru uzana enlikdədir.

Yaponiyanın ümumi sahəsi təxminən 378.000 km- dir. Bu isə təxminən Almaniya, Finlandiya, Vyetnam və ya Malasiyanın sahəsinə bərabərdir. Eyni zamanda bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarının sahəsinin 1/25-i qədər, Kaliforniya ştatından kiçik bir sahədir.

Yaponiyanın sahiləni zolağı öz müxtəlifliyi ilə seçilir. Məsələn, Çiba Prefekturasının Kucukurihama kimi ərazilərində 60 kilometrədek məsafədə düz uzanan qumlu plyajlara rast gəlinə də, Naqasaki Prefekturası özünün yarımadaları, buxtaları və kiçik arxipelaqları (prefekturanın

tərkibində olan Qoto arxipelaqı, Tsuşima və İki adaları) ilə seçilir. Eyni zamanda Yer qabığına baş verən dəyişiklərlə əlaqədar sahil xəttinin müəyyən hissəsinin su altında qalması nəticəsində əmələ gələn çoxlu buxtaları və sürüşkən qayalıqlı zədələnmiş zonalar da vardır.

Yapon arxipelaqının cənub sahilli boyunca şimal-şərq istiqamətində axan isti Kuroşio (və yaxud Yaponiya Cərəyanı) cərəyanı və onun bir qolu olan Tsuşima Cərəyanı isə ölkənin qərb sahilli boyu Yapon dənizinə tökülür. Şimaldan Oyaşio cərəyanı (yaxud Çişima Cərəyanı) adlı soyuq cərəyan Yaponiyanın şərq sahilli boyunca cənuba doğru, onun qolu olan Liman cərəyanı isə şimaldan Yapon dənizinə tökülür. İsti və soyuq cərəyanların qarışması Yaponiya sahillərinin balıq resursları ilə bol olmasına şərait yaradır.

İsti qeyzərlər və füsunkar mənzərələr diyarı
Yaponiyanın ¼ hissəsi dağlıq ərazidən ibarətdir. Mərkəzi Honşunun Çyubu regionunu Yaponiyanın dam örtüyü kimi tanınır və hündürlüyü 3000 m-dən çox olan çoxsaylı dağları vardır.

Yaponiyanın ən hündür dağı Yamaşaşi və Şizuoka prefekturalarının sərhəddində yerləşən Fuji (3776 metr) dağdır. Yaponiyanın ikinci hündür zirvəsi isə Yamaşaşi prefekturasında 3192 metr hündürlükdə yerləşən Kitadake və üçüncü ən hündür nöqtəsi isə Naqano və Gifu prefekturalarının sərhəddində 3190 metr yüksəklikdə yerləşən Hotakadake zirvəsidir.

Fuji dağı

Yaponiyanın ən hündür zirvəsi olan Fuci dağı aprel ayında Kavaquçi gölündən görünür. İyun ayınadək qarlı örtülmüş olur.

Sakit Okean «Odlu halqası» boyu yerləşdiyinə görə Yaponiyanın bir sıra vulkanik regionları (ən şimaldan ən cənuba doğru adətən 7 ədəd olduğu söylənilir) var. İzu Oşima adasında Mihara dağı, Naqano və Qunma prefekturalarının sərhəddində yerləşən Asama dağı və Kumamoto prefekturasında Aso dağı daxil olmaqla, vulkanlardan təxminən 80-i aktivdir. Yaponiyanın payına düşən dünya ərazisinin cəmi 1 400 hissəsi qədər olsa da, dünyada aktiv olan 840 vulkanın təxminən 110 hissəsini məhz burada yerləşir. Ən son 1707-ci ildə püskürməsindən sonra aktivlik göstərməyən Fuci dağı da bizim yaşadığımız dövrdə yenidən püskürəcəyindən sığortalanmamışdır.

Vulkanlar böyük püskürmələri ilə böyük zərər vura bilsələr də, eyni zamanda əvəzolunmaz turistik məkanların yaradılmasına yardımçı olur. Nikko, Hakone, İzu yarımadası kimi turistik məkanlar öz isti bulaqlarına və füsunkar mənzərəli vulkanik dağlarına görə məşhurdurlar. Bu cür vulkanlar olduğu üçün Yapon arxipelaqının altında yerləşən Yer qabığı qeyri-stabil və çoxlu daxili enerjilidir. Məhz bu səbəbdən Yaponiya zəlzələlərdən ən çox zərər çəkəcək ölkələr siyahısındadır. Hər il kifayət qədər güclü olub hiss olunacaq dərəcəli zəlzələlərin sayı təxminən 1000-dən çoxdur. 1995-ci ilin yanvar ayında baş vermiş Böyük Hansin- Avaci zəlzələsi zamanı təxminən 6000 insan ölmüş, 40000-dən çox yaralı və 200000-dən çox insanın evsiz qalması ilə nəticələnmişdir. 2004-cü ilin oktyabrında Niiqata prefekturasında baş vermiş zəlzələ nəticəsində 60 insan ölmüş və 4700-dən çox şəxs yaralanmışdır. 2011-ci ilin martında Sakit Okeanın Sanriku sahillərində (Tohoku) maqnitudu 9 bal gücündə olan zəlzələ qeydə alınmış onun ardınca bəzi ərazilərdə hündürlüyü 10 m-dən çox olan sunami Tohokudan Kantoya qədər olan böyük ərazini dağıntılar altında qoymuşdur. Zəlzələ və sunamidən sonra ölənlər və itkin düşənlərin sayı 10000-i ötür.

Sürətli axına malik çaylar

Dağlıq Yaponiya çoxlu çaylarla da zəngindir. Yaponiyanın çaylarından çoxu sürətli axaraq dağlıq vadi və hövzələrdən ayrıldıqdan sonra suları okeana tez bir zamanda çatır. Çayların hövzəsi ilə mənbəyi arasındakı fərqə görə fərqlənən kimi 2900 m. hündürlükdə yerləşən Yapon alpları adlanan mənbəyindən yalnız 83 m axdıqdan sonra Yapon dənizinə tökülən Kurobe çayını misal göstərmək olar.

Yaponiyanın ən uzun çayı Çyubu regionunun dağlıq ərazilərindən başlayaraq Niiqata Prefekturasından keçib 367 km qət edərək Yapon dənizinə tökülən Şinano çayıdır. İkinci uzun çay Kanto düzənliyindən Sakit Okeana tökülən Ton çayı, üçüncü uzun çay isə Hokkaydoda 268 kilometr uzunluqda olan İşikari çayıdır.

Dağlıq ərazilərdən aşağıya doğru axan çayların çoxu dənizə tökülən ərazilərdə böyük və kiçik ölçülü vadilər, hövzələr və yelpik formalı deltalar yaratmaqla Yaponiyanın topoqrafiyasına rəngarənglik gətirirlər. Ölkənin düzənliklərindən çoxu kiçikdir. Ən böyüyü Toçiqi, İbaraki, Qunma, Saytama, Çiba, Tokio və Kanaqava prefekturalarının müəyyən hissəsini əhatə edən Kanto ovalığıdır. Digər nisbətən geniş düzənlik ərazilər Eçiqo düzənliyi (Niiqata prefekturası), İşikari düzənliyi (Hokkaydo) və Nobi düzənliyidir (Aici və Gifu prefekturalarında).

İqlim

Yaponiyanın iqlimində əsas xüsusiyyətlərdən biri dörd fəsil arasında açıq-aydın temperatur fərqi olmasındadır. Yaponiya şimaldan cənuba 25 dərəcə enlik fərqi olub, qışda Sibirdən, yayda isə Sakit Okeandan əsən mövsümi küləklərin təsirinə məruz qalır. Özünün nisbətən kiçik ərazisinə baxmayaraq, Yaponiya dörd müxtəlif iqlim növünün olması ilə seçilir.

Subartik hava qüvvələrinin təsiri olan Hokkaydonun illik orta temperaturu 8 dərəcə selsi olub, illik orta yağıntının miqdarı 1150 millimetrdir. Şimali Honşudan Kyuşuya qədər Yaponiyanın Sakit Okean hissəsi mülayim zonaya daxil olub, Sakit Okeandan mövsümi küləklərin təsiri ilə yayı istidir. Ölkənin Yapon dənizinə tərəf olan hissəsi Yaponiyanın mərkəzi boyunca onurğa formasında uzanan Mərkəzi Alplar və digər dağlar tərəfindən öncədən qarşısı kəsilən daha çox yağıntılı, kontinentdən gələn soyuq, rütubət dolu mövsümi küləkli iqlimə malikdir. Okinava Prefekturasının cənub-qərbi adaları subtropik iqlim qurşağına daxil olub ilboyu orta temperatur 22 dərəcədən artıq olub, 2000 millimetrdən artıq yağıntı düşür.

Sakura çiçəkləri

Sakura çiçəkləri Yaponiyada yazın simvoludur.

Yaz (Mart, Aprel, May)

Qısa sona çatmağa başlayanda materikdən əsən soyuq, mövsümi küləklərin təsiri zəifləyir və intensivliyi azalır. Həmin vaxt Çində yaranmış alçaq təzyiqli hava axını Yapon dənizinə daxil olur. Bu isə Sakit Okeandan həmin alçaq təzyiqli zonasına doğru hərəkət edən güclü, isti cənub küləklərinin yaranmasına gətirib çıxarır. Bu küləklərdən ən birincisi *haru içiban* adlanır. **O, qarşıdan gələn yazın istiliyindən xəbər verir, eyni zamanda bəzən uçqunlara səbəb olur ölkənin Yapon dənizinə doğru yönəlmiş dağlarını keçir və bəzi vaxtlarda həddindən artıq isti və quru hava yaradır və hətta böyük miqyaslı yangınlara səbəb ola bilər.**

Erkən yazda gavalı ağacları, daha sonra şaftalı ağacları çiçəklənməyə başlayır. Son on gün ərzində və Mart ayından başlayaraq yaponların çox sevdiyi sakura çiçəkləri çiçəklənməyə başlayır.

Yay (İyun, İyul, Avqust)

Əsl yay istisindən öncə Yaponiyada *tsuyu* adlanan rütubətli yağışlı dövr olur. Maydan iyul ayına kimi Yaponiyanın şimalına doğru Oxot dənizinin üzərindəki soyuq hava kütlələri formalaşır. Həmin zaman Sakit Okeanın üzərində isə yüksək təzyiqli isti və nəm hava olur. Bu iki soyuq və isti hava kütlələrinin toqquşduğu xətt boyu aşağı təzyiqli isti hava zonasını yaradır və bu xətt *baiu zensen* və ya «yağış mövsümü cəbhəsi» adlanır. Yapon arxipelaqı üzərində cənubi Çindən uzanan *baiu zensen* ardıcıl davamlı yağışlara səbəb olur.

İyulun ortalarından Sakit Okeanın üzərindəki yüksək təzyiqli hava kütlələri hakim olur və *baiu zenzen* şimala doğru hərəkət etdiyinə görə yağış mövsümü sona yetir. Sakit Okeandan əsən mövsümi küləklər Yaponiyaya isti və rütubətli hava axını gətirir və ölkədə 30 dərəcə selsidən yüksək temperaturun müşahidə olunduğu bir çoxlu isti yay günlərinə səbəb olur.

Payız (sentyabr, oktyabr, noyabr)

Yayın sonundan sentyabra doğru Yaponiya tez-tez tayfunlara məruz qalır. Tayfunlar 5 və 20 dərəcə enliklər arasında Sakit Okeanın şimalında baş verən kütləvi aşağı təzyiqli tropik hava axınından yaranıb, dünyanın başqa hissələrində müşahidə olunan qasırga və siklonlarla bənzər xarakter daşıyır. Tayfun formalaşmağa başlayanda o, tədricən şimala doğru hərəkət edir. Hər il bu dövrdə təxminən 40 tayfun formalaşır ki, onlardan təqribi 4-ü Yaponiyaya çataraq bəzən böyük dağıntılara səbəb olur.

Oktyabrın ortaları və ya ikinci yarısından adətən Yaponiyada açıq hava müşahidə olunur; nə isti olur, nə də soyuq. Ölkədə xüsusilə noyabrın əvvəllərində gözəl hava hökm sürür. Bir çox ağaclar əlvan payız rənglərinə boyanaraq yazın yaşılıqları ilə birlikdə əsl gözəl mövsüm yaradır.

Payız yarpaqları

Yaponiya ərazisində əlvan xəzən yarpaqları payızın simvoludur

Qış (dekabr, yanvar, fevral)

Noyabrın sonlarına doğru materikdən soyuq mövsümi küləklər Yaponiyanın üzərindən əsməyə başlayır. Bu şimal-qərb küləkləri Yapon dənizi üzərindən rütubəti götürüb onun çox hissəsini yağış və ya qar şəklində Yaponiyanın qərb hissəsinə düşür, çünki onlar ölkənin mərkəzi boyu uzanan dağ silsilələri tərəfindən öncədən qarşısı alınır. Yaponiyanın digər regionlarından hündür dağlar ilə ayrılan Yapon dənizinə doğru olan Hokuriku regionu (Fukui, İşikava, Toyama və Niiqata prefekturaları),

Atəşfəşanlıq göstəriləri

Atəşfəşanlıq göstəriləri Firework displays like this one are an essential part of the Japanese summer.

Sakura çiçəkləri

Sakura çiçəkləri— Yaponiyada yazın simvolu.

Öz çoxlu qar yağıntısına görə məşhurdur.

Buna təzad olaraq, ölkənin Sakit Okean tərəfi qış mövsümü boyu açıq səması ilə seçilir. Tokioda isə açıq səma olmasına baxmayaraq, qışda orta temperatur 5 dərəcə olub, 30 dərəcə və daha yüksək olan yay temperaturu ilə fərq 25 dərəcəyə gəlib çıxır. Ölkənin ən cənub- qərbində subtropik iqlimə məxsus olan adalar qrupundan ibarət Okinava prefekturasında fəsillər arasında daha az temperatur fərqi müşahidə olunur. Orada qışda temperatur ölkənin bütün digər bölgələri ilə müqayisədə daha mülayimdir.

Shirakawa-go in Winter

The *gassho-zukuri* style farmhouses of Shirakawa village in Gifu Prefecture were inscribed on the UNESCO World Heritage List in 1995. (Photo courtesy of AFLO)

